

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ЕЛЕКТРОННІ ДОГОВОРИ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ

студента 2 курсу, 6 м групи,

спеціальності 081 «Право»,

спеціалізації

«Цивільне право і процес» _____

Кугот Анастасії Олександрівни

Науковий керівник

к.ю.н. _____

Ільченко Ганна Олександрівна

Гарант освітньої програми

д.ю.н. _____

Примак Володимир Дмитрович

Київ-2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОГОВОРІВ	
1.1. Поняття та особливості електронних договорів	6
1.2. Порядок укладення, зміни та розірвання електронних договорів	14
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ	
2.1. Електронна форма договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.....	26
2.2. Електронна форма договору добровільного страхування життя.....	36
2.3. Особливості укладання електронних договорів страхування за допомогою банківських установ.....	41
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ухвалення закону про електронну комерцію відкрило нові можливості для online-комерції. Сьогодні будь-який договір страхування може бути укладений в електронній формі або ж емітований з використанням спеціалізованого програмного забезпечення. З метою запобігання порушенням законодавства на страховому ринку досить актуальними є питання, які передбачають накопичення досвіду страхових компаній у сфері укладення електронних договорів про надання страхових послуг, в тому числі страхування життя та здоров'я громадян.

Отже, дослідження особливостей правового регулювання процесу укладення договорів страхування в режимі онлайн є вагомим кроком до спрощення діяльності страхових компаній. Важливість дослідження підкреслюється також певними юридичними ризиками, які виникають внаслідок процедурних обмежень у ході укладення договорів в електронній формі. Тому, враховуючи вищесказане, досліджувана тема є досить актуальною у процесі становлення правових засад регулювання ринку страхових послуг з урахуванням сучасних цифрових технологій.

Питання регулювання укладення страхових договорів, у тому числі в електронній формі, досліджували ряд науковців, серед яких Головачова А. С. [36], Дзина М. А. [39], Жук О. О.[43], Жуткова С.М. [44], Іванов А. І. [47], Маньгора В. В. [50], Міловська Н.В. [51] та ін. Однак, розвиток технологій та зміни в законодавстві дають підстави для подальшого дослідження питання правового регулювання укладення договорів страхування в електронній формі. Особливої актуальності електронна форма договорів, й страхових зокрема, набуває у часи боротьби з коронавірусом та обмеження очних контактів.

Мета дослідження. Автор випускної кваліфікаційної роботи ставив за мету на основі вивчення практичного досвіду діяльності страхових компаній в Україні, правового аналізу нормативних джерел прийти до висновків теоретичного характеру та розробити рекомендації щодо вдосконалення

чинного законодавства України у сфері правового регулювання відносин, що виникають при укладенні електронних договорів у сфері страхування.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

- визначити поняття та особливості електронних договорів;
- охарактеризувати порядок укладення, зміни та розірвання електронних договорів;
- дослідити правові проблеми застосування електронної форми договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів;
- проаналізувати та виявити нові тенденції у процесі укладання електронної форми договору добровільного страхування життя;
- дослідити особливості укладання електронних договорів страхування за допомогою банківських установ.

Об'єктом дослідження є правові відносини, які виникають в процесі укладання електронних договорів у сфері страхування.

Предметом дослідження є електронні договори у сфері страхування.

Методи дослідження. У випускній кваліфікаційній роботі використано комплекс методів наукового пізнання: загальнонаукові (історичний, методи комплексного, формально-логічного, структурно-функціонального та синтезу), а також спеціальні наукові методи (порівняльно-правовий і формально-юридичний). Метод комплексного аналізу допоміг виявити стійкі структурні зв'язки між різними складовими укладання договорів страхування в електронній формі. За допомогою методу формально-логічного та структурно-функціонального аналізу розкрито зміст та особливості правових норм, що визначають особливості укладання електронних договорів у сфері страхування.

За допомогою порівняльно-правового методу проведено співставлення змісту відповідних норм законодавства, що визначають правове регулювання договорів страхування в електронній формі.

Системно-функціональний метод надав можливість вивчити і дослідити правові аспекти укладення договорів страхування в електронній формі,

виявити основні їх ознаки та відмінності від класичної форми договорів у письмовій формі.

Наукова новизна полягає в комплексному дослідженні основних проблем правового регулювання електронних договорів страхування та подальшій розробці доктринальних положень у цій сфері. Зокрема, елементи наукової новизни містяться у розроблених пропозиціях щодо правового регулювання укладення договорів страхування в електронній формі.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Електронні договори у сфері страхування життя і здоров'я», що опублікована у збірнику наукових статей «Цивільне та комерційне право: виклики сьогодення». К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює наукові знання у сфері правового регулювання договірних відносин у сфері страхування. Зібраний матеріал і висновки до нього можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць, при підготовці лекційних занять та спецкурсів у вищих навчальних закладах.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, які включають в себе п'ять підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 61 сторінку, із яких основна частина роботи займає 53 сторінки. Список використаних джерел складається з 71 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОГОВОРІВ

1.1. Поняття та особливості електронних договорів

В сучасній правовій науці існують різні точки зору щодо змісту електронних договорів. Одні науковці поділяють думку західних вчених, що електронна форма правочину є окремою формою правочину. На думку представників іншої позиції, зокрема Маньгори В. В. [50, с. 70], правочин, вчинений з використанням електронних засобів зв'язку, є різновидом письмової форми. Тому пропонуємо спочатку охарактеризувати зміст поняття «договір» взагалі та визначити окремі особливості його електронної форми.

В науці традиційним є трактування договору в декількох аспектах. Як відзначає Пленюк М.Д., договір розглядається як підстава виникнення прав та обов'язків сторін, різновид юридичних фактів, правочинів - дія, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Договір є правовідношенням, що виникає з певного правочину. Договір - документ, в якому фіксується воля сторін, погоджені ними умови. При цьому, сам договір може мати електронну форму [56, с. 122]. Відповідно до зазначеного можемо стверджувати, що електронна форма виявлення правочину відображає певним чином упорядковані правовідносини, які складаються з певного набору умов, в яких виражена досягнута домовленість сторін. В такому випадку договір розглядається не як домовленість в розумінні дій осіб, а як домовленість в розумінні результату цих дій.

Наведену думку поділяє Яворська О.С., яка визначає цивільно-правовий договір як домовленість двох або більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків; є найбільш універсальною і разом з тим унікальною конструкцією приватного права [72]. При цьому авторка при обґрунтуванні можливості використання електронних

договорів посиляється на положення Цивільного кодексу України, відповідно до якого договір трактується як вид правочину, і до його форми застосовуються правила щодо форми правочину, передбачені ст. 205 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [6].

Таким чином, сам по собі договір є різновидом правочину, до його форми застосовуються правила щодо форми правочину, передбачені ст. 205 Цивільного кодексу України [6]. У свою чергу, також потрібно зазначити обмеження з боку законодавства України щодо змісту договору в електронній (бездокументарній формі).

Іванов А. І. відзначає, що електронна форма договору має бути пов'язана з письмовою його формою з єдиною лише різницею, що електронний договір передбачає використання спеціального електронного цифрового підпису. Продовжуючи думку, можна сказати, що таке судження визначається шляхом надання однією стороною акцепту про прийняття умов договору до виконання у момент накладення на нього цифрового підпису з використанням відповідних електронних засобів зв'язку. Із цього випливає, що поняття електронного договору є ідентичним правовому змісту договору у письмовій формі за своїми правовими наслідками [47, с. 40-42].

Виходячи з вищесказаного, на наш погляд, можемо виділити ряд особливостей, які відрізняють зміст електронного договору від договору в письмовій формі. З цією метою пропонуємо звернутися до ст. 11 Закону України “Про електронну комерцію”. Згідно наведеного нормативного документу, електронний договір, крім визначених Цивільним кодексом України істотних умов для відповідного виду договору у письмовій формі, може містити інформацію про [12]:

- технологію (порядок) укладення договору;
- порядок створення та накладання електронних підписів сторонами договору;
- можливість та порядок внесення змін до умов договору;
- спосіб та порядок прийняття пропозиції укласти електронний договір (акцепту);

- порядок обміну електронними повідомленнями та інформацією між сторонами під час виконання ними своїх зобов'язань;
- технічні засоби ідентифікації сторони;
- порядок внесення змін до помилково відправленого прийняття пропозиції укласти електронний договір (акцепту);
- посилання на умови, що включаються до договору, шляхом перенаправлення (відсилання) до іншого електронного документа і порядок доступу до такого документа;
- спосіб зберігання та пред'явлення електронних документів, повідомлень, іншої інформації в електронній формі та умови доступу до них;
- умови виготовлення та отримання паперових копій електронних документів;
- можливість вибору мови, що використовується під час укладення та виконання договору;
- інші відомості [12].

Отже, найбільш ключовими відмінностями електронного договору від письмового є наявність у першого наступних умов: 1) створення електронних підписів; 2) технічні засоби створення договору та його підписання; 3) специфіка обміну електронними повідомленнями між сторонами договору; 4) наявність акцепту сторони, яка приймає участь у підписанні договору в електронній формі.

Вважаємо за доцільне також додати, що при електронні цивільно-правові угоди включають всі істотні умови звичайного договору в письмовій формі. У протилежному випадку електронний договір може бути визнаний неукладеним або недійсним відповідно до ч. 1 ст. 638 Цивільного кодексу України [6]. У зазначеному нормативному документі йдеться про те, що договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору в електронній формі є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди [6].

До відповідних умов цивільно-правових та господарських угод слід відносити умови, які оприлюднені у встановленому порядку як типові для договорів певного виду (ч. 1 ст. 630 Цивільного кодексу України) [6]. При цьому Архіпов О. відзначає, що набуття електронним договором своєї юридичної сили характеризується такою ж специфікою, як і письмового документу. Зміст цього судження полягає в тому, що у випадку визначення змісту електронного договору деякі положення законодавства мають враховуватися навіть тоді, коли в самому електронному договорі на них немає посилання [31]. Тобто, приміром, публічна електронна оферта не обов'язково повинна містити перелік вичерпних умов, які використовуються для цивільно-правових угод в законодавстві. По замовчуванню, правовідносини, які виникли внаслідок прийняття електронної публічної оферти, вважаються такими, які регулюються тими ж положеннями законодавства, що й для звичайних письмових угод.

Не визначивши точно предмет договору в електронній формі, не можна встановити його правову природу та зміст. Відсутність єдиного розуміння предмета відповідного договору в електронній формі може викликати і практичні проблеми, що полягають, зокрема, у можливості визнання в судовому порядку неукладеними договорів, у яких предмет визначено не досить чітко.

На думку Жуткової С.М. [44, с. 877-878], одним із найбільш важливих і проблемних питань є момент визнання правочину та визначення на практиці часу відправлення й отримання електронного документа, виходячи з положень ст. 16 Закону України «Про електронну комерцію» [12]. На нашу думку, у наведеному аспекті ст. 16 Закону України «Про електронну комерцію» [12] встановлює, що електронний договір отримує юридичну силу шляхом надсилання оферти та її подальшого акцептування сторонами. Питання часу отримання оферти має досить вагомим значення для правочину, оскільки, згідно з положенням ст. 645 ЦК України, може виникнути спір про чинність такої оферти [6].

Асадчев Ю. визначає, що учасниками відносин у сфері електронної комерції визнаються [32]: 1) суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, які реалізують товари, виконують роботи, надають послуги з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем; 2) покупці (замовники); 3) постачальники послуг проміжного характеру в інформаційній сфері; 4) органи публічної влади в частині виконання своїх функцій. При цьому місцем укладення електронного договору є місцезнаходження (або місце фактичного проживання) продавця. Момент виконання продавцем обов'язку передати покупцеві товар визначається відповідно до положень ЦК України про купівлю-продаж (хоча електронним договором може бути визначено інший момент виконання зобов'язань між сторонами).

Філатова Н.Ю., характеризуючи практичний зміст електронних договорів, звертає увагу на практичні аспекти їх правового застосування. В Україні протягом останніх декількох років відбулися суттєві зміни у сфері регулювання електронної комерції і електронного документообігу [70, с. 43]. Ці зміни були спрямовані на спрощення процедур укладення електронних договорів і зняття адміністративних бар'єрів. У цілому слід позитивно оцінити розширення можливостей використання електронних договорів і мету, яка ставилась при їх запровадженні. Водночас не можна переоцінювати значення новел законодавства. На думку авторки, законодавство має вдосконалювати стан правового регулювання в тій чи іншій сфері й запобігати виникненню ситуацій правової невизначеності в практиці правозастосування [70, с. 43].

Як відзначає Іванов А.І., явним недоліком новітнього законодавства є втілення у ньому різних підходів до визначення місця електронної форми представлення інформації серед форм вчинення правочинів: згідно з одними нормативними актами така форма визначається як різновид письмової форми правочину, а згідно з іншими - як самостійний вид форми правочину. По-друге, недосконалість законодавства проявляється й у суперечливості підходів до визначення правового статусу різних видів електронних підписів. Крім цього, з точки зору юридичної техніки, якість визначення різних видів електронних підписів у чинному законодавстві є незадовільною. Все це може негативно

вплинути на практику правозастосування. По-третє, доводиться констатувати те, що останні зміни до цивільного законодавства не мають системного характеру, а є, так би мовити, «пунктирними». Тому в цілому вимоги до форми правочинів в Україні залишаються такими, що дедалі менше відповідають найсучаснішим тенденціям і реаліям у сфері укладення договорів. Усі окреслені недоліки можуть бути подолані шляхом внесення нових змін до чинного законодавства [47, с. 41].

Законодавець у ст. 16 Закону України «Про електронну комерцію» пов'язує момент відправлення документа з переданням останнього за межі інформаційної системи сторони, тоді як прийняття - з моментом отримання інформаційно-комунікаційною системою іншої сторони такого документа. При цьому законодавець застосує різні поняття, що пов'язані з електронним обміном даних [12]. У ст. 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [13] термін «інформаційна система» визначається як організаційно-технічна система, у якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів. Поняття інформаційно-телекомунікаційної системи також надається в цьому Законі, який визначає її як сукупність інформаційних і телекомунікаційних систем, що в процесі обробки інформації діють як єдине ціле. Із технічного погляду інформаційно-телекомунікаційною системою називають організаційно-технічну систему, яка включає функції інформаційної системи, тобто організаційно-технічної системи, що реалізує певну технологію (або сукупність технологій) обробки інформації, та/або телекомунікаційної системи, тобто технічної системи, що реалізує певну технологію (або сукупність технологій) передачі даних шляхом їх кодування у формі фізичних сигналів [13].

Доповнюючи сказане, Кучаковська Н.О. звертає увагу на ступінь захищеності електронного цифрового підпису та його правове визнання відіграють важливу роль у вчиненні юридично значущих дій через мережі електрозв'язку, а тому актуальним є питання визначення поняття «електронний цифровий підпис». У законодавчих актах зарубіжних країн передбачено, що

вони встановлюють правові умови використання в електронних документах саме такого виду електронного підпису, як електронний цифровий підпис, що пов'язано з його особливою надійністю [49, с. 65]. Продовжуючи наведену думку, зауважимо, що використання електронного цифрового підпису для посвідчення електронного документа надає можливість говорити про рівнозначність останнього власноручному підпису на паперовому носіїві. При цьому передбачається, що дія таких законодавчих актів не поширюється на відносини, які виникають при використанні інших видів електронного підпису.

У доповнення до сказаного, Еннан Р. [42, с. 9] відзначив, що типовий закон ЮНСІТРАЛ «Про електронні підписи» приймався як доповнення до закону «Про електронну комерцію» та повинен був надати країнам значну допомогу у зміцненні їхнього національного законодавства, що регулює використання сучасних методів засвідчення дійсності (автентичності), а також у розробці такого законодавства в тих країнах, де його на той момент ще не існувало. Закон орієнтував країни на визначення умов використання електронного підпису та встановлення критеріїв надійності поведінки постачальника сертифікаційних послуг. Він пропонував використовувати будь-який метод створення електронного підпису, який би відповідав встановленим вимогам надійності. Відповідно до ст. 6 Типового закону ЮНСІТРАЛ «Про електронні підписи» електронний підпис – це дані в електронній формі, що містяться в повідомленні даних, які додаються до нього чи логічно з ним асоціюються та які можуть бути використані для ідентифікації підписувача у зв'язку з повідомленням даних і вказівки на те, що підписувач згодний з інформацією, котра міститься в повідомленні даних. Функції електронного підпису – ідентифікація підписувача та підтвердження його згоди з інформацією [3].

Розглядаючи правовий зміст електронних договорів, варто відмітити, що сьогодні ключовими нормативними актами, що регулюють відносини щодо електронних договірних відносин, є Цивільний кодекс України [6] від 16 січня 2003 р., Закон України «Про електронну комерцію» [12] від 26 квітня 2017 р. та Закон України «Про електронні довірчі послуги» [10] від 5 жовтня 2017 р.

Додатково варто відмітити, що укладення електронних договорів у сфері страхування цивільно-правової відповідальності визначено розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 31.08.2017 № 3631 «Про затвердження Змін до Положення про особливості укладання договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [24].

Закон України “Про електронні довірчі послуги” [10] набув чинності 7 листопада 2018 р. 1. Відповідно до ст. 19 даного нормативного документу, засоби кваліфікованого електронного підпису чи печатки повинні забезпечувати: належний рівень унікальності пари ключів, що ними генеруються; конфіденційність особистих ключів під час їх генерації, зберігання та створення кваліфікованого електронного підпису чи печатки; захист від доступу до особистих ключів сторонніх осіб.

Закон України «Про електронну комерцію» набрав чинності від 03.09.2015 № 675-VIII [12]. Головною новелою даного документу на момент його прийняття був перехід на європейську модель укладення договорів, яка передбачає можливість легалізації електронних документів та прирівнювання електронного форми договору до письмової форми. Так, відповідно до ч.12 ст.11 Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII, електронний договір, укладений шляхом обміну електронними повідомленнями, підписаний у порядку, визначеному статтею 12 наведеного нормативного документу, вважається таким, що за правовими наслідками прирівнюється до договору, укладеного у письмовій формі [12].

Закон України “Про електронну комерцію” [12] доповнив ч. 2 ст. 639 ЦК України [6] абзацом другим такого змісту: “Якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, він вважається укладеним у письмовій формі”. Відповідно до ст. 205 ЦК України правочин може вчинятися усно або в письмовій (електронній) формі. Стаття 207 ЦК України визначає, що правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох

документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони [6].

Таким чином, Цивільний кодекс України визначає, що договори в електронній формі, є аналогічними до договорів у письмовій формі. Проте, на нашу думку, потрібно електронні договори винести в окрему групу договорів, так як вони мають свої особливості укладання і відрізняються від усних та письмових договорів. Вирішення даної проблеми зумовлено правозастосовною практикою, яка вимагає чіткого механізму регулювання електронних договорів при вирішенні питань щодо спорів між особами, що уклали електронний договір.

Отже, наявність договорів в електронній формі є закономірним результатом розвитку трансформації сучасних суспільних відносин. Електронні договори є альтернативними за своїм змістом та юридичною силою договорам, котрі укладені в письмовій формі. Однак, є певні обмеження щодо можливості використання електронних договорів: в електронній формі не можуть бути укладені договори, які потребують нотаріального посвідчення. Основними відмінностями електронного договору від письмового є наявність у першого наступних умов: 1) створення електронних підписів; 2) технічні засоби створення договору та його підписання; 3) специфіка обміну електронними повідомленнями між сторонами договору; 4) наявність акцепту сторони, яка приймає участь у підписанні договору в електронній формі.

1.2. Порядок укладення, зміни та розірвання електронних договорів

Сьогодні укладення правочинів в електронній формі все більше і більше набирає обертів як у цивільному, так і в господарському оборотах. Незважаючи на очевидні переваги електронної комерції, ефективно регламентувати таку систему досить важко.

У контексті наведених поглядів, на нашу думку, укладання договору шляхом певного переліку дій без документообігу є більш складним способом фіксації договірних відносин. Сутність цього способу укладання договору

полягає в тому, що одна сторона направляє оферту іншій стороні, а остання акцептує шляхом учинення дій, що становлять зобов'язання з оферти. Зокрема, така конструкція викликає труднощі через відсутність у законодавстві процедури здійснення підтвердження прийняття до виконання.

На думку Асадчева Ю., електронна форма договорів має аналогічні правові наслідки у своєму застосуванні на практиці. Автор посилається у своїй статті на положення законодавства, що не заперечують юридичну силу електронної форми договору, а підтверджують ідентичність електронної форми письмовій [32]. Як зазначає автор, електронну форму укладення угод потрібно пов'язувати з письмовою формою договору. Продовжуючи думку, можна сказати, що таке підтвердження здійснюється шляхом надання однією стороною акцепту про прийняття замовлення до виконання. Із цього випливає, що електронний спосіб укладення цивільно-правового або господарського договору є укладенням договору шляхом обміну сторонами мінімальною кількістю документів.

На погляд Черкашина С. В., одним із найбільш важливих питань укладення електронного договору та визначення його правового статусу на практиці є час відправлення й отримання електронного документа, виходячи з положень законодавства. Автор відзначає, що договір укладається шляхом надсилання оферти та її подальшого акцептування сторонами, подібно до загального порядку укладення договорів [70, с. 89]. Законодавець указує, що сторони можуть дистанційно за допомогою мережі Інтернет надсилати оферти й отримувати на них відповідь [70, с. 89]. При цьому особливу увагу варто приділити визначенню моменту відправлення та отримання електронного документи, регламентованому ст. 16 Закону України «Про електронну комерцію» [12]. Питання часу отримання оферти має досить вагоме значення для правочину, оскільки, згідно з положенням ст. 645 ЦК України, може виникнути спір про чинність такої оферти [6]. Як відзначає Черкашин С. В., договір, укладений за допомогою сучасних засобів зв'язку, становить традиційні, засновані на домовленості сторін зобов'язальні правовідносини між суб'єктами господарювання, змістом яких є взаємні права й обов'язки у сфері

господарської діяльності. На думку автора специфіка полягає в матеріальному носіїві, на якому фіксується зміст договору. Укладання договору в електронній формі виключає фізичний контакт сторін [70, с. 89].

Як зазначає Дробиш Є.Д., сторони електронних договорів мають розуміти у яких випадках потрібно укладати електронний договір, а яких укладати у вигляді письмової форми, або використовувати інші засоби електронної комунікації [40].

Законодавець вказує, що сторони можуть дистанційно за допомогою мережі Інтернет надсилати оферти й отримувати на них відповідь. При цьому особливу увагу варто приділити визначенню моменту відправлення та отримання електронного документа, може виникнути спір про чинність такої оферти. Законодавець пов'язує момент відправлення документа з переданням останнього за межі інформаційної системи сторони, тоді як прийняття – з моментом отримання інформаційно-комунікаційною системою іншої сторони такого документа [34, с. 12-14].

Місцем укладення договору виступає місцезнаходження юридичної особи або місце фактичного проживання фізичної особи, яка є продавцем (виконавцем, постачальником) товарів, робіт, послуг [34, с. 13]. Серйозною проблемою виступає рівень захищеності інформаційного простору України. В епоху кіберзлочинності персональна інформація та інформаційна безпека індивідів знаходиться під загрозою. Необхідно покращувати стандарти захисту цифрової інформації.

Для ідентифікації особливостей процедури укладення, внесення змін та розірвання електронних договорів необхідно, в першу чергу, посилатися на положення ЦК України [6]. Як зазначалося у даному нормативному документі (ч. 1 ст. ст. 205 ЦК України), правочини можуть здійснюватися в усній або у письмовій формах, а також у електронному вигляді. Тобто, на наш погляд, процес укладення електронного договору є остаточно завершеним, навіть якщо його зміст зафіксовано у відповідних електронних документах. Відповідно до вищевикладеного, укладення договору в електронній формі повністю відповідає за своїм змістом процедурі укладення правочину в письмовій формі.

Для проведення транзакції в електронній формі потрібно створити електронний документ або обмінятися документами по електронній пошті.

На наш погляд, важливо приділити особливу увагу тлумаченню змісту ч. 2 ст. 207 ЦК України, аби розкрити особливості укладення електронного договору. Наведене положення законодавства передбачає, що правочин вважається здійсненим у письмовій формі, коли він підписаний його стороною (сторонами). Відповідно, зважаючи на зміст статті 6 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [11], створення електронного документу закінчується введенням електронного підпису. Відповідно до статті 7 наведеного нормативного акту, оригінальним електронним документом є електронна копія документа із обов'язковою інформацією, включаючи електронний підпис автора або підпис, що відповідає власноручному підпису, відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» [10].

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про електронну комерцію», підписання договору в електронній формі може здійснюватися шляхом [12]:

- електронного підпису або електронного цифрового підпису згідно із до Законом України «Про електронний цифровий підпис» за умови використання засобу електронного цифрового підпису всіма сторонами електронного правочину;
- електронного підпису одноразовим ідентифікатором, визначеним цим Законом;
- аналога власноручного підпису (факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, іншого аналога власноручного підпису) за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідних аналогів власноручних підписів.

Таким чином, Закон України «Про електронну комерцію» передбачає три види електронних підписів: електронний цифровий підпис, електронний підпис з використанням спеціального ідентифікатора, зразок ручного підпису в електронній формі [12]. Однак, варто враховувати те, що Закон України «Про

електронний цифровий підпис» не діє і вже не діють електронні цифрові підписи з 7 листопада 2020 року [38].

При цьому, електронний договір вважається укладеним від моменту одержання особою, яка направила пропозицію, акцепту до іншої сторони. Акцепт може бути надано в формах: 1) передачі оференту електронної пошти; 2) заповнення формуляра про прийняття оферти; 3) вчинення дій, які вважаються акцептом, якщо зміст таких дій чітко роз'яснено в інформаційній системі, в якій знаходиться така пропозиція, та ці роз'яснення логічно пов'язані з нею. Перша і друга із зазначених форм акцепту повинні бути підписані [12]:

- за допомогою електронного підпису або електронного цифрового підпису відповідно до Закону «Про електронний цифровий підпис» (при використанні засобу електронного цифрового підпису всіма сторонами електронного правочину);

- або за допомогою електронного підпису одноразовим ідентифікатором, що визначається коментованим Законом (дані в електронній формі у вигляді алфавітно-цифрової послідовності, які необхідно вводити «при кожному вході в інформаційну систему підприємства електронної комерції»);

- або аналога власноручного підпису (факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, іншого аналога власноручного підпису) – за письмовою згодою сторін.

Причому електронний договір, укладений шляхом обміну електронними повідомленнями, підписаний у вищезазначеному порядку, за правовими наслідками прирівнюється до договору, укладеного в письмовій формі. Однак в практиці, наприклад, страхової діяльності, більш поширеними є електронні договори, в яких їх затвердження визначається шляхом акцепту третьої сторони (інформаційної системи, в якій відбувається обмін документами).

Використання електронного цифрового підпису означає наявність унікальних для кожного підпису ключів (паролів), одним із яких можна тільки зашифрувати документ - особистий ключ, а іншим можна тільки розшифрувати - відкритий ключ. Під час підписання електронного документа електронним цифровим підписом використовується особистий ключ, який шифрує

електронний документ. Особистий ключ - параметр криптографічного алгоритму формування електронного цифрового підпису, доступний тільки підписувачу. На другому етапі використання електронного цифрового підпису електронний документ пересилається його отримувачу, який повинен мати відкритий ключ, що дає змогу лише розшифрувати документ. Відкритий ключ - параметр крипто-графічного алгоритму перевірки електронного цифрового підпису, доступний суб'єктам відносин у сфері використання електронного цифрового підпису [10].

Важливим питанням є визначення кола суб'єктів, які підпадають під законодавче регулювання відносин, що виникають внаслідок укладення договору в електронній формі. Ключовими сторонами електронного договору виступають: продавець (виконавець, постачальник) товарів, робіт, послуг та покупець (замовник, споживач). Продавець обов'язково повинен бути суб'єктом господарської діяльності. До учасників відносин в сфері електронної комерції законодавець відносить також постачальників послуг проміжного характеру в інформаційній сфері, органи державної влади та органи місцевого самоврядування в частині виконання ними функцій держави або місцевого самоврядування [12].

Важливою рисою договірних прав є посилення правового захисту інтересів слабкої сторони договірних зобов'язань. Враховуючи специфіку дистанційної реалізації товарів, гостро постає питання захисту прав споживачів. Закон України «Про захист прав споживачів» закріпив умови укладання договору на відстані. Перед укладенням вищезазначеного договору продавець зобов'язаний надати покупцеві повний перелік інформації щодо: найменування продавця, його місцезнаходження та порядок прийняття претензії; основних характеристик продукції; ціни, включаючи плату за доставку, та умови оплати; гарантійних зобов'язань та інші послуги, пов'язані з утриманням чи ремонтом продукції; тощо [14].

Варто ще раз акцентувати увагу на тому, що Цивільний кодекс України зрівняв електронну та письмову форму [6]. Отже, щоб правочин вважався вчиненим у письмовій (електронній) формі, необхідно дотриматися всіх вимог,

встановлених для цієї форми – це означає, що е-документ повинен бути підписаний сторонами. У разі відсутності підписів договір вважатиметься укладеним в усній формі, що може мати наслідком недотримання загальних вимог чинності правочину, встановлених цивільним законодавством, або вважатиметься не укладеним, якщо сторони (наприклад, своїми конклюдентними діями) не погодяться з його умовами. За загальним правилом недотримання форми правочину не тягне правових наслідків його недійсності, окрім випадків, коли недотримання письмової форми має наслідком недійсність правочину силу відповідно до прямої норми закону.

Характеризуючи особливості укладення договорів страхування в електронній формі, то варто звернути увагу на ст. 11 Закону України “Про електронну комерцію” [12]. Відповідно до наведеного нормативного документу, а також враховуючи специфіку страхової діяльності, у процедурі укладення договору страхування в інформацій-телекомунікаційній системі страховика можемо виділити наступні етапи:

- 1) розміщення страховиком на сайті публічної пропозиції (оферти) про укладення договору;
- 2) акцепт публічної пропозиції (оферти) клієнтом (страхувальником) шляхом проставлення електронного підпису;
- 3) напрямок клієнту електронного повідомлення про укладення договору та отримання платежу.

Публічна пропозиція (оферта) - це документ, що містить типові умови договору страхування, з якими потенційний страхувальник знайомиться перед укладенням договору [12]. Оферта затверджується підписом уповноваженого представника страховика і проставленням печатки. У разі згоди з усіма умовами, викладеними в оферті, страхувальник заповнює заявку на сайті, в яку вносить необхідні для його ідентифікації дані. Після заповнення заявки на засіб мобільного зв'язку клієнт отримує одноразовий ідентифікатор (пароль, що складається з цифр і / або букв) [12]. Введення отриманого пароля вважається підписанням договору страхування з боку страхувальника. Після здійснення акцепту і вступу договору страхування в законну силу клієнт отримує

повідомлення про підтвердження укладення договору страхування (в електронній формі) і здійснення оплати на електронну пошту або засіб мобільного зв'язку (за вибором Страхувальника), зазначені при заповненні Заявки. Отже, для підтвердження укладення договору страхування Страхувальнику досить публічної пропозиції (оферти) і повідомлення, отриманого від страховика.

Як відзначають Приказюк Н.В., Моташко Т.П., в сучасній фінансово-правовій практиці розрізняють два види електронних договорів страхування: on-line та off-line угоди. Електронні договори «On-line» страхування формуються та укладаються повністю в режимі онлайн [61, с. 46]. При цьому користувач відповідного сайту може здійснити заповнення відповідних форм електронного договору страхування, а також для визначення вартості скористатися послугами супутніх електронних сервісів, зокрема онлайн-калькулятора. Механізм укладення електронних договорів в режимі "on-line" повністю покриває процес від моменту презентації страхового договору до моменту його повного укладення. Електронні договори "Off-line" передбачають можливість користувача відповідного сайту страхової компанії здійснити скачування бланку електронного документу, його заповнення та завантаження на сайті [61, с. 46]. Варто додати, що електронні договори «On-line» нині користуються найбільшою популярністю, що пояснюється їх зрічністю. Їх також досить часто називають публічними офертами.

Публічна пропозиція (оферта) - це документ, що містить типові умови договору страхування, з якими потенційний страхувальник ознайомлюється перед укладенням договору. Оферта затверджується підписом уповноваженого представником страховика та проставленням печатки. У випадку погодження з усіма умовами, викладеними в оферті, страхувальник заповнює заявку на сайті, в яку вносить необхідні для його ідентифікації дані. Після заповнення заявки на засіб мобільного зв'язку клієнт отримує одноразовий ідентифікатор (пароль, що складається з цифр та/або букв). Введення отриманого паролю вважається підписанням договору страхування зі сторони страхувальника. Після здійснення акцепту та набранням договором страхування законної сили клієнт

отримує повідомлення про підтвердження укладення договору страхування (в електронній формі) та здійснення оплати на електронну пошту або засіб мобільного зв'язку (за вибором страхувальника), вказані при заповненні заявки. Страхувальнику достатньо публічної пропозиції (оферти) та повідомлення, отриманого від Страховика. В той же час, на письмову вимогу однієї з Сторін договір страхування в будь-який момент може бути відтворений на паперовому носії.

Окрім того, згідно ст.13 Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII [12], електронні документи (повідомлення), пов'язані з електронним правочином, можуть бути подані як докази в судовому розгляді справи. Докази, подані в електронній формі та/або у формі паперових копій електронних повідомлень, вважаються письмовими доказами. На підставі даного положення страхова організація пропонує клієнтам перехід на електронний документообіг при врегулюванні страхових випадків, шляхом подачі необхідних документів в електронному вигляді або у вигляді скан-копій, що прискорить прийняття рішення у справі і виплату страхового відшкодування при настанні страхового випадку за договором.

Важливо також звернути увагу на судову практику використання договорів в електронній формі, оскільки тут можуть виникати певні правові нюанси. Відповідно до рішення Вищого господарського суду по справі № 910/361/14 від 09.11.2017 [30] зроблено судовий висновок відносно умов, за яких підписання електронного договору з використанням електронного цифрового підпису має наслідком укладення дійсного правочину. Зміст судової справи полягав у тому, що фізична особа підприємець (надалі – ФОП) підписала електронний договір на отримання кредитної лінії з ПАТ «Приватбанк» з використанням електронного цифрового підпису. Однак, через певні нюанси зі своєчасністю оплати по даному договору з боку ФОП, банком було нараховано штрафні санкції, які він намагався стягнути у судовому прядку. Судом було встановлено, що процедура підписання електронного договору була здійсненна з певним порушенням законодавчих вимог. Зокрема, електронний ключ, який використовується для підписання електронного

документу, має бути сформований у вигляді прихованого файлу, що містить номер сертифікату, початок строку дії, повне ім'я, та період закінчення дії сертифікату. Банком не було надано докази щодо отримання ФОП відповідного електронного ключа в акредитованому центрі сертифікації ключів. Відповідно, судом було доведено відсутність факту підписання заяви. На основі викладеного можна зробити висновки про те, що використання електронних договорів передбачає ретельне та уважне ставлення до оформлення відповідних електронних ключів, які можуть бути визначені як дійсні та мати усі правові підстави для здійснення правочину. В іншому випадку, за умов відсутності належного підтвердження факту прийняття умов електронного договору з використанням електронного ключа, сам правочин може бути визначено недійсним [30]

Продовжуючи викладення матеріалу, відмітимо, що досить специфічним є питання зміни та розірвання договорів в електронній формі. Зазвичай, електронний договір, як і договір у письмовій формі, автоматично припиняє свою дію після завершення строку, передбаченого у відповідному розділі договору. Однак, може виникнути ситуація, коли необхідним буде анулювання (термінація) даного договору, або ж внесення до нього відповідних змін. У письмовій формі такі зміни фіксуються через створення відповідних додаткових угод до діючих договорів. При цьому, додатковою угодою можна передбачити:

- зміни у деякі положення договору;
- відміну дії деяких положень договору;
- дострокове припинення дії договору.

Електронний договір вважається термінованим (розірваним) з моменту одержання особою, яка направила пропозицію розірвати такий договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції в порядку, визначеному ч. 6 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» [12]. Згідно із Законом України «Про електронну комерцію», пропозиція змінити деякі положення електронного договору або ж припинити достроково його дію (оферта) має містити істотні умови, передбачені законодавством для відповідного договору,

та виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття.

Таким чином, щоб е-договір вважався зміненим або термінованим, необхідно досягти згоди щодо всіх істотних умов, встановлених для такого договору та зафіксувати ці умови у додатковій угоді, підписавши її відповідними засобами цифрового підпису.

На наш погляд, чинне законодавство України у сфері регулювання електронних договорів, є дещо морально застарілим. Це пояснюється тим, що за сучасних умов генерація електронного ключа досить часто здійснюється за новими технологіями, які передбачають формування одноразового токена, який видається підписанту і який він підтверджує у спеціальній формі для прийняття умов електронного договору. Така схема набула розповсюдження для договорів публічної оферти в усьому світі (страхові, туристичні та інші угоди). Роль центру сертифікації ключів (генерації токенів) виконує спеціалізована веб-платформа. Для правомірності такого способу засвідчення факту підписання електронних договорів наведені платформи мають проходити процедури спеціальної сертифікації. Тому законодавство України має бути оновлене виходячи з сучасних тенденцій у зміні технологій, які використовуються для засвідчення електронних договорів. З цією метою пропонуємо внести зміни до ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII та доповнити її пунктом № 12 у наступній редакції:

«12. Укладення договору в електронній формі можливе шляхом приймання його сторонами публічної оферти, оформленої у вигляді цифрового токена, згенерованого на спеціалізованій веб-платформі.

Згенерований токен, який отриманий стороною договору та підтверджений нею, прирівнюється за своєю юридичною силою до власноручного підпису цієї сторони».

Варто зауважити, що використання наведеного положення дозволить наділяти електронні цифрові токени правами цифрового підпису з усіма юридичними наслідками. Такий підхід, на наш погляд, суттєво спрощує ряд процедур в електронній комерції, які нині передбачають використання

кваліфікованих електронних підписів (КЕП). Так, КЕП потребує процедури реєстрації та активації, а цифровий токен може бути згенерований одноразово для підтвердження певної операції. Наприклад, наведене спрощує процедуру підписання страхового договору на веб-платформі страхової компанії. Клієнт, який не має оформленого КЕП, зареєструвавшись на платформі страхової компанії та внісши свої дані, власноруч здійснює підписання на цій платформі договору та при цьому генерується одноразовий токен, який приймається за цифровий підпис. Таким чином, клієнти, що не мають КЕП, зможуть здійснювати підписання електронних страхових договорів.

Отже, процедури укладення, зміни та розірвання електронних договорів мають багато спільного з укладенням договорів у письмовій формі. У той же час укладення договору в електронній формі значно оптимізує ряд процесів у виникненні та регулюванні договірних відносин. Форма укладення електронного договору є головною відмінністю, яка характеризує процес набуття ним юридичної сили. На відміну від укладення договору в письмовій формі, укладення електронного договору передбачає використання спеціальних технічних засобів, зокрема елементів криптографії, порядок та вимоги до застосування яких чітко визначені законодавством України, зокрема Законів України «Про електронну комерцію» та «Про електронні довірчі послуги». Специфікою внесення змін та розірвання електронних договорів є те, що для підтвердження наведених правових дій необхідно здійснювати генерування нових електронних документів, накладення цифрового підпису на які буде підтверджувати факт втрати юридичної сили положень попередніх електронних договорів.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ

2.1. Електронна форма договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів

Страховий поліс є єдиною формою внутрішнього договору страхування, яка посвідчує укладення такого договору. Таке визначення міститься у п. 1.8 ст. 1 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [18].

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», є два види договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності:

- внутрішній договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності (або страховий поліс);
- договір міжнародного обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності.

Внутрішні договори страхування діють виключно на території України. Договори міжнародного страхування діють на території країн, зазначених у таких договорах. Договори міжнародного страхування, які діють на території країн-членів міжнародної системи автомобільного страхування "Зелена картка", посвідчуються відповідним уніфікованим сертифікатом "Зелена картка", що визнається і діє в цих країнах [18].

В даному підрозділі увагу буде зосереджено саме на внутрішніх договорах обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності (далі – ОСЦПВ).

Можливість укласти договір обов'язкового страхування цивільної відповідальності з'явилась в українських водіїв з 7 лютого 2018 року відповідно

до Розпорядження Нацкомфінпослуг від 31.08.2017 № 3631 «Про затвердження Змін до Положення про особливості укладання договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [24].

Нині електронний договір ОСЦПВ – є прогресивним інструментом організації процедур страхування, який дозволяє економити час та ресурси, що знижує також ризики бюрократичних процедур [57].

Придбати автоцивілку онлайн можна на офіційних сайтах страхових компаній. При виборі постачальника послуг варто врахувати наявність страховика в списках членів МТСБУ, рейтинг страховика, відгуки клієнтів, швидкість здійснення процедури, обсяг здійснених виплат. Дана інформація доступна на офіційних ресурсах. Процес придбання складається з заповнення електронної форми, оплати договору платіжною картою або іншими засобами на сайті, отримання документа на вказану адресу електронної пошти [57].

Аналізуючи нормативно-правові акти України, що регулюють відносини у сфері страхування та електронного документообігу, було виявлено, що вони не містять визначення електронного страхового договору. В наш час, коли електронна комерція набирає таких стрімких темпів розвитку, відсутність чіткого, законодавчо закріпленого пояснення сутності електронного договору страхування є неприпустимим. На наш погляд, визначення електронного страхового договору повинне бути наведено в Законі України «Про страхування» [16].

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306 [21], право водіїв підтверджувати наявність автоцивілки з електронного гаджета закріплено в правилах дорожнього руху. Відповідно до пункту 2.1, підпункту «г» цієї постанови, автовласник може самостійно роздрукувати електронний договір ОСЦПВ (надалі Е-ОСЦПВ) або пред'являти його представникам Національної поліції на екрані смартфона, телефону, планшета. Роздруковувати договір можна на звичайному чорно-білому принтері, колір ніяк не впливає на дійсність.

Електронний страховий договір завіряється електронним підписом страхової компанії, що продає продукт. Цього достатньо для підтвердження автентичності документа. Ніяких додаткових печаток, заповнень не потрібно. Документ стає легітимним відразу після надходження в єдину базу МТСБУ. Це відбувається автоматично в момент придбання договору. Варіантами перевірки договору на справжність:

- в базі МТСБУ за державним номером автомобіля. Символи реєстраційного знака вводяться без пробілів і тире. У відповідь система видає серію, номер автоцивілки, статус на конкретну дату (дійсний чи ні), інформацію про приналежність страхової компанії до МТСБУ;
- за номером бланку [55].

Стандартна процедура оформлення електронного страхового договору складається з наступних етапів [55]:

- 1) на сайті страхової компанії потенційний страхувальник обирає необхідний йому страховий продукт;
- 2) клієнт заповнює форму з особистими даними та вказує необхідні відомості щодо об'єкту страхування;
- 3) онлайн-калькулятор розраховує вартість страхового договору;
- 4) клієнт он-лайн оплачує вартість страхового договору за допомогою банківської карти;
- 5) договір страхування у формі електронного договору потрапляє в систему обліку страховика;
- 6) страховик підписує договір, використовуючи електронний цифровий підпис, який має юридичну силу звичайного підпису і «мокрої» печатки;
- 7) співробітник страхової компанії відправляє на електронну пошту страховий договір в електронній формі (у pdf-форматі).

Згідно із Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. [11], якщо автором створюються ідентичні за документарною інформацією та реквізитами електронний документ та документ на папері, кожен з них є оригіналом і має однакову юридичну силу.

Отже, електронний варіант договору страхування має рівну силу поруч із паперовим [11].

Процес оформлення електронного договору ОСЦПВ має ряд суттєвих відмінностей від сьогоденної процедури укладення такого договору в паперовій формі. Даний процес починається з потреби страхувальника в ОСЦПВ. На основі такої потреби власник транспортного засобу повинен надати обраному ним страховику, що має ліцензію на здійснення цього виду страхування, відомості, на основі яких можна ідентифікувати страхувальника, транспортний засіб, а також розрахувати розмір страхового платежу [41].

Далі в процес вступає страховик, в особі андеррайтингового центру. На підставі наданих страхувальником даних андеррайтер (також це може бути автоматизований сервіс) визначає умови договору і робить пропозицію страхувальнику укласти договір страхування із зазначенням суми платежу і банківськими реквізитами для його оплати. Перелік обов'язкової інформації, що має бути надана власником транспортного засобу, та відомостей, які має містити пропозиція страховика, вважаємо, мають бути чітко затвердженими МТСБУ та знаходитись у відкритому доступі на сайті Бюро та його членів.

На наступному етапі страхувальник, отримавши пропозицію страховика, має певний час на прийняття рішення про доцільність страхування. По закінченні цього терміну страховик має за собою право передивитися запропоновані їм умови. У разі своєї згоди, клієнт має повідомити про це страховика (акцептувати). Підтвердженням прийняття пропозиції буде факт оплати страхового платежу (його частини) або затвердження договору в контексті термінів і порядків його оплати [41].

Після цього страховик в особі відповідального співробітника, страхового агента або через інструментарій власного сайту має внести дані в свою інформаційну систему після чого невідкладно, наприклад, не більше ніж протягом двох робочих днів з моменту укладення договору, здійснити реєстрацію договору страхування у ЦБД.

Обов'язковою задачею страховика є повідомлення страхувальника про факт укладення договору шляхом надання в електронному вигляді візуальної

форми договору, яка буде містити інформацію про умови страхування і способи перевірки його дійсності. На вимогу страхувальника страховик зобов'язаний надати роздруковану форму договору, закріплену підписом і печаткою [41].

Впровадження електронного страхового договору за визначеною моделлю відкриє нові можливості для розвитку страхового ринку та забезпечить ряд переваг як для учасників страхових відносин, так і для суспільства загалом. Введення в обіг електронних договорів стало наслідком боротьби з підробками та спрощенням процедури купівлі договору обов'язкового страхування. Впровадження цифрової версії не виключає можливості укласти договори автоцивілки в паперовій формі. Право вибору залишається за страхувальником [57].

На електронному ОСЦПВ є QR-код. Для його зчитування не потрібні додаткові пристрої. Програми сканування коду безкоштовно завантажуються на смартфон, тому ступінь захисту у Е-ОСЦПВ вище.

Зокрема, серед переваг, які забезпечують функціонування електронного страхового договору для страхувальника можна виокремити наступні [57]:

1. Уникнення шахрайства з боку недобросовісних страховиків: у страхувальника з'явиться можливість перевірити, чи дійсно він купив справжній договір ОСЦПВ у страховика, який мав ліцензію на здійснення такого виду страхування, за допомогою сервісів онлайн-перевірок валідності договору, що будуть розміщені на сайті МТСБУ.

2. Зменшення аквізаційних та інкасаційних витрат страховика призведе до зменшення вартості страхової послуги. Зниження ціни договору буде обумовлено тим, що в процесі його оформлення буде задіяна менша кількість людей, страховику не потрібно буде виплачувати комісійні винагороди посередникам, а також зникне необхідність у веденні та обслуговуванні паперового документообігу та в доставці цих паперів.

3. Вирішується проблема, коли страхова компанія (страхові агенти) нав'язують додаткові, не потрібні страхувальнику страхові продукти. Клієнт без тиску самостійно визначає й купує лише ту послугу, що йому необхідна.

4. Економія часу, звичайно, є однією з найбільших переваг для страхувальника, адже такий договір оформлюється значно швидше, а для його отримання немає необхідності кудись їхати, адже він буде відправлений на електронну пошту страхувальника. Хоча дійсної економії часу клієнт досягне лише, коли почне користуватися не тільки електронним договором, а й купувати такий договір через Інтернет.

Суттєвими також є переваги від функціонування електронного страхового договору і для страховика, а саме [41]:

1. Зменшення аквізаційних витрат, тобто витрат, пов'язаних із залученням нових страхувальників та укладанням нових договорів страхування. Витрати, що пов'язані з роботою страхових агентів суттєво зменшуються завдяки тому, що випадки шахрайства з боку страхових агентів зведені до мінімуму.

Крім того, на сьогодні, відповідно до Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [13], при укладенні договору ОСЦПВ страховик зобов'язаний безоплатно видати страхувальнику спеціальний знак, що затверджується Уповноваженим органом за поданням МТСБУ, а у разі його втрати, на підставі письмової заяви страхувальника, - безоплатно видати йому новий. У разі дострокового припинення договору страховик також має фізично вилучає оригінал страхового договору та анулює його [13]. Використання ж електронного договору дає змогу уникати цих зайвих процедур й контактів між страховиком та страхувальником, які забирають їх час та потребують певних фінансових затрат.

2. Зниження інкасаційних витрат страховика, тобто витрат, пов'язаних з обслуговуванням готівкового обігу (оплата праці службовців компанії, які забезпечують отримання страхових премій у готівковій формі; витрати на виготовлення бланків квитанцій і відомостей щодо прийому страхових премій тощо). Електронний договір має наслідком той факт, що частка страхових платежів у безготівковій формі зростає.

3. Окремим пунктом слід зазначити те, що страховик зводить до мінімуму витрати на виготовлення бланків (договірів страхування), друканих версій договорів та додаткових угод до них, на виготовлення (друк) яких страхові компанії витрачають чималі гроші.

Незважаючи на усі наведені переваги електронного страхового договору, варто також визначити його можливі недоліки [57]. Електронний страховий поліс потрібно все одно зберігати водіям у письмовому вигляді на той випадок, якщо водій не зможе пред'явити його в електронному варіанті на вимогу працівника поліції. Показовим у даному прикладі є постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 26 лютого 2020 року у справі № 686/6140/16-а [27].

На вимогу поліцейського надати поліс обов'язкового страхування позивач вказав, що документ в авто, але оскільки він був схвильований пригодою, не зміг його одразу знайти. На прохання позивача зачекати, поліцейський почав складати протокол. Інший поліцейський, також складав протокол про дорожньо-транспортну пригоду. Коли ще не був складений протокол про ДТП, водій знайшов у "бардачку" автомобіля поліс про обов'язкове страхування та надав його поліцейському, але той сказав, що уже пізно, він вже склав протокол і він не буде його анулювати. Враховуючи наведене, позивач просив визнати незаконною та скасувати постанову про накладення на нього адміністративного стягнення за ч. 1 ст. 126 «Кодексу про адміністративні правопорушення» [5].

Місцевий суд у задоволенні позову відмовив. Це рішення було скасовано апеляційним судом. Верховний суд скасував рішення апеляційного суду, постанову місцевого суду залишивши в силі, з огляду на таке. Пункт 2.1 ПДР (у редакції, чинної під час вчинення правопорушення) передбачає, що водій механічного транспортного засобу зобов'язаний мати при собі поліс (сертифікат) обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Підпунктом а пункту 2.4. ПДР України передбачено, що на вимогу працівника міліції водій, окрім іншого,

зобов'язаний зупинитися з дотриманням вимог цих Правил та пред'явити для перевірки документи, зазначені в пункті 2.1 [27].

Виходячи з наведеного вище, водій не завжди має фізичну можливість надати паперову або електронну візуальну копію електронного договору страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. На наш погляд, врахуючи те, що за наявності електронного полісу ОСЦПВ відомості по ньому обов'язково відображаються в єдиній централізованій базі даних, то працівникам поліції достатньо надати один з реквізитів такого документу. Працівник поліції може ввести номер транспортного засобу і побачити, чи є по ньому зареєстрований в єдиній базі поліс ОСЦПВ. Виходячи з наведеного вважаємо за доцільне запропонувати внести зміни до пункту 2.1 «Правил дорожнього руху» та викласти підпункт «г» у наступній редакції [21]:

«г) чинний страховий поліс (страховий сертифікат «Зелена картка») про укладення договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, або чинний внутрішній електронний договір зазначеного виду обов'язкового страхування у візуальній формі страхового поліса (на електронному або паперовому носії), або реквізити внутрішнього електронного договору, які працівник поліції зобов'язаний перевірити в єдиній централізованій базі даних, оператором якої є Моторне (транспортне) страхове бюро України».

Іншою проблемою використання електронних договорів ОСЦПВ є можливість в деяких випадках отримувати відшкодування заподіяних збитків у результаті ДТП. Нюанс полягає у тому, що електронні поліси можуть реалізовуватися не безпосередньо страховими компаніями, а страховими агентами (посередниками). При цьому, придбавши е-поліс на сайті агента, власник транспортного засобу отримує його на електронну адресу або просто здійснює його скачування у вигляді електронного файлу. При цьому, не завжди зрозумілою є електронна адреса, за якою має звертатися застрахована особа з заявою з метою відшкодування збитків у випадку настання страхової події. Для прикладу можна навести ухвалу Великої Палати Верховного Суду від

06.08.2019 у справі № 465/4287/15 [26]. Відповідно до даної ухвали, Верховний Суд підтримав рішення Апеляційного суду Львівської області від 05 квітня 2016 року, яким застрахованій особі було відмовлено у страховому відшкодуванні через відсутність поданої в строк заяви. Відмітимо, що заяву застрахована особа надала в строк, але заява не була прийнята, оскільки невірно була вказана назва Страхувальника. Замість назви УПСК в заяві було вказано назву страхового агента, який реалізував електронний поліс ОСАГО [26].

Відмітимо, що відповідно до пунктів 35.1., 35.2. статті 35 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» № 1961-IV від 01.07.2004 [18] для отримання страхового відшкодування потерпілій чи інша особа, яка має право на отримання відшкодування, протягом 30 днів з дня подання повідомлення про дорожньо-транспортну пригоду подає страховику (у випадках, передбачених статтею 41 цього Закону, - МСТБУ) заяву про страхове відшкодування [18].

Виходячи з цього, аби уникати в подальшому подібних правових колізій, пов'язаних з відшкодуванням збитків за е-договорами ОСЦПВ, вважаємо за потрібне надати можливість застрахованим особам надсилати електронні заяви через сервіси страхових компаній. Для подання заяви застрахована особа повинна мати право подати заяву шляхом електронного запиту на сайті страхової компанії, для чого внести лише реквізити свого е-полісу та свій ідентифікаційний код без зайвих бюрократичних процедур. Прийняття заяви має здійснюватися протягом доби в режимі онлайн шляхом валідації введених у запиті даних застрахованої особи.

Для реалізації наведеної пропозиції вважаємо за доцільне додати до ст. 35.1 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» № 1961-IV від 01.07.2004, положення про можливість подання заяви через електронний веб-сервіс страхової компанії, вказавши номер е-поліса та ідентифікаційний номер застрахованої особи. Для цього до ст. 35.1 пропонуємо додати пункт 2, який варто викласти в наступній редакції [18]:

«У випадку оформлення е-договору страхування ОСЦВП застрахована особа має право подати заяву в електронній формі через веб-сервіс страхової компанії, яка його емітувала, вказавши наступні дані:

- номер е-поліса;
- ідентифікаційний номер застрахованої особи.»

Характеризуючи інші недоліки електронних договорів ОСЦВП, варто вказати, що ймовірність кібер-злочинів у сфері обігу електронного страхового договору є дуже високою, зважаючи на те, що Україна є лідером антирейтингу SIRv16 країн по кількості сайтів, інфікованих вірусними програмами. Цим можуть бути спричинені такі негативні явища, як витік конфіденційної інформації про страхувальника, зупинка роботи ЦБД МТСБУ, що, в свою чергу, унеможлиблює на певний час роботу органів ДАІ з перевірки валідності договорів тощо.

Оформлення електронного страхового договору може викликати складності в людей з низьким рівнем комп'ютерної грамотності. Страхувальники вимушені самостійно розбиратися в тонкощах сайту страховика, з чим пов'язаний ризик того, що в оформленні договорів може бути допущено чимало помилок.

З точки зору суспільної користі можна відмітити той факт, що з впровадженням електронного страхового договору страховик не має необхідності в такій кількості робочих місць, які йому необхідні зараз, та багато працівників (зокрема, страхові агенти та робітники, що займаються страховим обліком, тобто введенням договорів в бази даних) втрачають свої робочі місця.

З особливостями укладання електронних договорів можна ознайомитись на сайті МТСБУ. МТСБУ проводить низку заходів щодо узгодження порядку здійснення перевірки електронних договорів з боку Національної поліції шляхом здійснення on-line запитів до їх ЦБД. На час перехідного періоду, для уникнення непорозумінь, рекомендуємо водіям-власникам електронних договорів страхування мати з собою роздруковану візуальну форму електронного договору. Впровадження «електронного договору» не відміняє

можливості укласти договори страхування в паперовій формі. Право вибору форми договору обов'язкового страхування залишається за клієнтом.

Отже, електронна форма договору ОСЦПВ має таку ж юридичну силу, як і паперова. Здійснивши дослідження особливостей електронної форми полісів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, було визначено її основні переваги та недоліки. До переваг електронних (цифрових) полісів автострахування відносяться: зниження ризику шахрайства при проведенні страхової операції; зниження операційних витрат страхової компанії при використанні електронної форми страхових документів; зростання рівня зручності та економії часу при оформленні страхового полісу онлайн для кінцевого споживача.

2.2. Електронна форма договору добровільного страхування життя

Розглянемо особливості електронної форми договору страхування життя. Предметом договору страхування життя згідно зі ст. 980 Цивільного кодексу України та ст. 4 Закону України «Про страхування» від 07.03.1996 № 85/96-ВР є інтереси, які не суперечать закону і пов'язані з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням (особисте страхування) [19].

Базуючись на положеннях ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII [12], у процедурі укладення електронного договору страхування життя в інформаційно-телекомунікаційній системі страховика можна виділити наступні етапи [12]:

- 1) розміщення страховиком на сайті публічної пропозиції (оферти) про укладення договору;
- 2) акцепт публічної пропозиції (оферти) клієнтом (страхувальником) шляхом проставлення електронного підпису;
- 3) направлення клієнту електронного повідомлення про укладення договору та отримання платежу.

Як відзначають Приказюк Н.В. та Моташко Т.П., в сучасній фінансово-правовій практиці розрізняють два види електронних договорів страхування:

on-line та off-line угоди. Електронні договори «On-line» страхування формуються та укладаються повністю в режимі онлайн [61, с. 46]. При цьому користувач відповідного сайту може здійснити заповнення відповідних форм електронного договору страхування, а також для визначення вартості скористатися послугами супутніх електронних сервісів, зокрема онлайн-калькулятора. Механізм укладення електронних договорів в режимі "on-line" повністю покриває процес від моменту презентації страхового договору до моменту його повного укладення. Електронні договори "Off-line" передбачають можливість користувача відповідного сайту страхової компанії здійснити скачування бланку електронного документу, його заповнення та завантаження на сайті [61, с. 46]. Варто додати, що електронні договори «On-line» нині користуються найбільшою популярністю, що пояснюється їх зрічністю. Їх також досить часто називають публічними офертами. Публічна пропозиція (оферта) - це документ, що містить типові умови договору страхування, з якими потенційний страхувальник ознайомлюється перед укладенням договору. Оферта затверджується підписом уповноваженого представником страховика та проставленням печатки. У випадку погодження з усіма умовами, викладеними в оферті, страхувальник заповнює заявку на сайті, в яку вносить необхідні для його ідентифікації дані. Після заповнення заявки на засіб мобільного зв'язку клієнт отримує одноразовий ідентифікатор (пароль, що складається з цифр та/або букв). Введення отриманого паролю вважається підписанням договору страхування зі сторони страхувальника. Після здійснення акцепту та набранням договором страхування законної сили клієнт отримує повідомлення про підтвердження укладення договору страхування (в електронній формі) та здійснення оплати на електронну пошту або засіб мобільного зв'язку (за вибором страхувальника), вказані при заповненні заявки. Страхувальнику достатньо публічної пропозиції (оферти) та повідомлення, отриманого від Страховика. В той же час, на письмову вимогу однієї з Сторін договір страхування в будь-який момент може бути відтворений на паперовому носії.

Окрім того, згідно ст.13 Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII [12], електронні документи (повідомлення), пов'язані з електронним правочином, можуть бути подані як докази в судовому розгляді справи. Докази, подані в електронній формі та/або у формі паперових копій електронних повідомлень, вважаються письмовими доказами. На підставі даного положення страхова організація пропонує клієнтам перехід на електронний документообіг при врегулюванні страхових випадків, шляхом подачі необхідних документів в електронному вигляді або у вигляді скан-копій, що прискорить прийняття рішення у справі і виплату страхового відшкодування при настанні страхового випадку за договором.

В межах строку дії електронних договорів страхування життя може бути передбачено конкретні страхові випадки, відповідно до настання яких страховик несе відповідальність за здійснення страхової виплати. Варто відмітити, що електронні страхові договори в частині страхування життя та здоров'я громадян передбачають те саме коло прав та обов'язків сторін, що і звичайні договори у письмовій формі. Страхувальник має право: на одержання від страховика будь-якої інформації, що стосується умов договору страхування; вимагати від страховика здійснення страхової виплати на умовах, передбачених електронним договором; одержати від страховика паперову версію електронного договору для документального пред'явлення третім особам (або органам державної влади); оскаржити в судовому порядку розмір здійсненої страховиком страхової виплати або відмову страховика у здійсненні страхової виплати. Однак, електронні договори страхування життя та здоров'я все ж таки мають певні свої відмінності від звичайних договорів у письмовій формі. Зокрема, електронний договір, будучи публічною офертою, яка розміщена на сайті страховика у вигляді відповідного посилання, виключає наступні можливості страхувальника: ініціювати внесення змін до умов електронного договору протягом строку його дії (ставлячи галочку під опцією, яка демонструє згоду страхувальника з умовами електронного договору, умови цього договору приймаються такими, що не підлягають оскарженню та зміні);

достроково припинити дію електронного договору з дотриманням вимог законодавства; внести зміни до переліку застрахованих осіб [44, с. 876].

В межах електронних договорів страхування життя страхувальник зобов'язаний: сплатити страховий платіж в розмірі та в строки, передбачені електронним договором; при розміщенні версії електронного договору на сайті надати страховику інформацію про всі відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику (в тому числі пов'язані з професійною діяльністю, діяльністю, що пов'язана з підвищеною небезпекою для життя застрахованої особи, місцем її перебування під час дії договору, станом здоров'я); при настанні страхових подій діяти в порядку і на умовах, передбачених договором та законодавством; вживати заходів щодо запобігання та зменшення шкоди, завданої внаслідок настання страхових подій; не перешкоджати страховику або його представникам у визначенні обставин настання страхової події; дотримуватись умов електронного страхового договору та належно виконувати свої обов'язки за ним.

На наш погляд, зважаючи на письмову форму електронного договору страхування життя, він має певні обмеження, порівняно з процедурою укладання договорів письмовій формі: при укладанні електронного договору відсутня можливість повідомити страховика про інші чинні договори страхування щодо предмету такого договору, і надалі інформувати страховика під час дії електронного договору про укладання нових договорів страхування. Однак, електронний договір передбачає можливості отримати згоду застрахованих осіб на страхування та обробку страховиком їх персональних даних, а також згоду на отримання страховиком відомостей про стан здоров'я застрахованих осіб, даних які мають медичний характер, ознайомити застрахованих осіб з порядком отримання допомоги та страхової виплати [57].

У відповідності до ст. 10-11 Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII, електронний договір страхування вважається погодженим та укладеним страхувальником шляхом вчинення ним дій, що свідчать про згоду дотримуватися умов договору, в тому числі і без підписання письмового примірника сторонами [12]. При цьому, діями страхувальника, що

свідчать про згоду дотримуватися умов електронного договору та згоду отримувати послуги зі страхування на встановлених страховиком умовах є сплата страхового платежу в повному обсязі на поточний рахунок страховика, а також вчинення страхувальником хоча б однієї з наступних дій:

- заповнення та підписання письмової заяви-приєднання, зразок якої може розміщуватися на сайті страхової компанії;
- проставляння відмітки у полі «я ознайомився з умовами договору та приймаю їх» та підписання електронного договору одноразовим ідентифікатором.

У якості ідентифікатора використовується веб-посилання, яке надсилається страхувальнику на вказану ним електронну адресу. Відмітимо, що страхувальник може прийняти оферту шляхом вчинення електронного правочину - акцептування (прийняття) умов оферти в електронній формі шляхом вибору бажаних умов і програми страхування та підписати її шляхом використання електронного підпису одноразовим ідентифікатором, визначеним ст. 10 Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII [12].

Для укладення страхового договору в електронній формі, страхувальник повинен зайти на веб-сторінку страховика, обрати бажані умови, зазначити інформацію про себе та застрахованих осіб, свій номер мобільного телефону, адресу електронної пошти, іншу інформацію, необхідну для укладення договору, а також обов'язково ознайомитись з умовами оферти, інформацією про фінансову послугу та підтвердити надання згоди на обробку власних персональних даних та отримання згоди на страхування від застрахованих осіб.

Відповідно до обраних страхувальником умов та зазначених ним даних формується електронний поліс (акцепт). Акцепт складається в електронній формі за зразком, встановленим Страховиком. Електронний поліс містить унікальний номер, який відповідає номеру договору страхування, електронний підпис страхувальника, дату укладення, строк дії Договору страхування та інші індивідуальні умови Договору страхування. Електронний підпис, підписаний страхувальником, є невід'ємною частиною електронного договору страхування.

Також за умовами електронних договорів страховик часто не відшкодовує адміністративний, сервісний збір лікувального закладу, моральні збитки та збитки, заподіяні внаслідок професійної помилки лікарів або інших осіб, які надавали. При цьому основними причинами відмови у відшкодуванні збитків, якими мотивується страховик, є такі: 1) відсутність усіх необхідних реквізитів на заяві про відшкодування збитків; 2) деякі реквізити даної заяви заповнені невірно; 3) заяву було прийнято у строк, який перевищує 30 дні (граничний термін для подання заяви).

Відмітимо, що умови відшкодування, викладені в електронній формі договору страхування, повністю ідентичні умовам, викладених у письмовій формі.

Отже, електронний договір страхування життя, будучи публічною офертою, яка розміщена на сайті страховика у вигляді відповідного посилання, виключає наступні можливості страхувальника: ініціювати внесення змін до умов електронного договору протягом строку його дії (ставлячи галочку під опцією, яка демонструє згоду страхувальника з умовами електронного договору, умови цього договору приймаються такими, що не підлягають оскарженню та зміні). Наведені особливості стосуються усіх електронних договорів страхування життя. У страховій сфері договори із назвою «страхування життя» практично не використовуються. Це пояснюється тим, що в межах договорів страхування життя закріплюють певні опції щодо настання окремих страхових випадків, у тому числі і отримання певної шкоди для життя. Також непопулярність е-договорів зумовлена частими відмовами страховиків у покритті збитків.

2.3. Особливості укладання електронних договорів страхування за допомогою банківських установ

Характеризуючи роль банківських установ у сфері організації страхової діяльності, варто звернути увагу на положення статті 48 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [8], відповідно до якого банкам заборонено

здійснювати страхові операції. Проте, наведеним законом не заборонено банкам виконання функцій посередника у страховій діяльності. Тому досить часто банки фігурують в якості страхових агентів. Така тенденція набула особливого поширення під час організації процедур кредитування, одним з етапів яких є страхування майна, життя або здоров'я громадян [8].

Як страховий агент, банк встановлює вимоги до страховиків, електронні страхові договори (поліси), які приймаються банком як забезпечення кредиту, включаючи вимоги до цих угод та процедуру додавання страховиків до списку тих, хто відповідає зустрічним вимогам банку. Відповідно до проекту Кодексу професійної етики співпраці між банками та страховиками (розділ 2.3), вимоги взаємодії між банками та страховими компаніями мають бути недискримінаційними і, зокрема, передбачати єдині правила до всіх страховиків, у тому числі щодо їх страхових договорів, а також бути сформульовані таким чином, що виключається їх неоднозначне тлумачення та розуміння [29].

На наш погляд, варто виділити певні особливості укладення саме електронної форми договорів страхування, за умов, коли банк виконує посередницьку функцію між страховиком та страхувальником. У цьому плані банк завжди виступає ініціатором страхової угоди.

Варто відмітити особливості організації процесу документообігу між банками та клієнтами в режимі онлайн. 14 серпня 2017 року правління НБУ прийняло постанову № 78 «Про затвердження Положення про застосування електронного підпису в банківській системі України» (Положення), яке набуло чинності 17 серпня 2017 року [25]. Цим документом врегульовано порядок застосування електронного підпису (ЕП) в банківській системі України.

Суб'єкти, на які поширюється дія Положення №78, є [25]: НБУ, банки України, клієнти і контрагенти банків України (будь-які юридичні або фізичні особи, які мають з банком відносини фінансового характеру). При цьому голова правління банку несе відповідальність за організацію застосування електронного підпису в банку, який він очолює. У листі НБУ № 56-0007/57106 від 17 серпня 2017 року [28] банкам пояснюється, що Положення розроблене з

метою створення умов для застосування безпаперових технологій при наданні банківських послуг. Наведений нормативний документ сприяє підвищенню якості, зручності та швидкості обслуговування банками своїх клієнтів; зменшенню собівартості банківських продуктів.

Норми Положення №78 жодним чином не можуть тлумачитися як такі, що будь-яким чином обмежують права банків, їхніх клієнтів та контрагентів вчиняти правочини в усній формі або у вигляді паперових документів. У тому числі змінювати, доповнювати або припиняти дію електронних документів паперовими документами або в іншій, не забороненій законодавством формі та навпаки [25].

Банк зобов'язаний надати клієнту на його вимогу оригінал документа на паперовому носії або завірену копію на папері з електронного документа в разі здійснення правочину у вигляді електронного документа з накладеним простим ЕП або простим КЕП.

Положення №78 зобов'язує банки розробити внутрішні документи, які регулюють роботу з електронними документами, завіреними ЕП, в яких має передбачатися порядок [25]:

- 1) створення і засвідчення електронної копії з паперового документа;
- 2) створення і засвідчення копії на папері з електронного документа;
- 3) виявлення будь-яких змін в електронному документі;
- 4) виявлення будь-яких змін ЕП після підписання електронного документа;
- 5) роботи з КЕП юридичної особи в банку.

Голова правління банку затверджує зазначені документи і банк зобов'язаний забезпечити до них безперешкодний доступ клієнтів та потенційних клієнтів. Використання простого КЕП та простого ЕП здійснюється на підставі договору між банком і клієнтом. Такий договір укладається в письмовій формі після проведення ідентифікації та верифікації клієнта відповідно до вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. Зазначений договір може бути укладений у вигляді

паперового документа з накладанням власноручних підписів сторін або як електронний документ з накладанням КЕП сторін, прирівняних до власноручного підпису. Також він має містити умови та порядок (процедуру) визнання суб'єктами електронної взаємодії правочинів у вигляді електронних документів з використанням простого КЕП або простого ЕП відповідно. Договір повинен включати умови щодо розподілу ризиків збитків, що можуть бути заподіяні підписувачам і третім особам у разі використання простого КЕП [25].

У будь-який період часу кількість страховиків, які відповідають вимогам банку, з якими позичальник має можливість укласти договір страхування, і які не використали ліміт страхових сум (у разі встановлення такого ліміту банком), та не є пов'язаними між собою відносинами контролю не повинна бути меншою 5-ти страховиків, що не здійснюють страхування життя та 2-х страховиків, що здійснюють страхування життя, у разі, якщо банк вимагає у якості забезпечення за кредитом чи умови надання кредиту наявність договору страхування життя (надалі - мінімальна кількість страховиків, які відповідають вимогам банку) [33].

Банк має право встановлювати обґрунтовані, недискримінаційні ліміти щодо загальних (сукупних) страхових сум страховиків відповідно до власної політики управління ризиками. Банк вправі обмежити фактичну частку одного страховика в загальному обсязі страхових сум 35 відсотками. Також банківська установа має право встановити окремий звужений перелік документів, які подаються страховиком банку для перевірки відповідності вимогам банку, у випадку, якщо страховиком надається банку висновок аудитора, який включений до переліку аудиторів, що визнаються банком з числа тих, які входять до переліку аудиторів банків Національного банку України чи переліку аудиторів фінансових установ, що ведеться Нацкомфінпослуг. При цьому кількість аудиторів, аудиторські висновки яких визнаються банком має складати не менше п'яти [29].

Виходячи з вищевикладеного варто відзначити, що прийняття Положення свідчить про те, що НБУ розуміє потреби суспільства і світові тенденції в цілому. Економія часу та ресурсів клієнтів банків піде на користь усім.

Важливо підкреслити, що на сьогодні в Україні є можливості на практиці реалізувати норми Положення та встановити у банківській системі країни систему електронного документообігу, яка вже розроблена й успішно працює. Державі і банкам не потрібно витратити величезні фінансові ресурси на розробку нового програмного забезпечення. Достатньо підключити систему зовнішнього документообігу для бізнесу DEALS, яку створила українська компанія inBASE. Система DEALS забезпечує підписання, адміністрування, зберігання і доставку в електронному вигляді будь-яких юридично значущих документів, якими будь-який банк може обмінюватися зі своїми контрагентами в режимі онлайн. Це забезпечить оперативний перехід банків на електронний документообіг [33].

В самому Положенні №78 досить детально визначені види ЕП, які застосовуються в банківській системі країни, а також порядок застосування кожного виду ЕП [25].

Відзначимо, що згідно з Положенням ЕП — це електронні дані, що додаються підписувачем або однозначно логічно пов'язуються з тими електронними даними, які ним підписуються, та призначені для ідентифікації підписувача цих даних. Водночас електронний цифровий підпис (КЕП) визначається як вид ЕП, отриманого за результатом криптографічного перетворення електронних даних, що підписуються. КЕП дає змогу підтвердити цілісність підписаних електронних даних. КЕП накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа.

Згідно з Положенням №78, банки України під час електронної взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної форми власності використовують КЕП, прирівняний до власноручного підпису. В інших випадках банки України мають право використовувати будь-які види КЕП,

передбачені Положенням. Для оформлення електронних копій з паперових документів, які створюються під час первинної ідентифікації та верифікації банком клієнтів, використовується КЕП, прирівняний до власноручного підпису [25].

КЕП юридичної особи — це вид КЕП, що забезпечує можливість перевірки цілісності електронних даних, що підписуються, та ідентифікацію юридичної особи як підписувача. Юридична особа має право застосовувати КЕП юридичної особи у разі надання послуг в електронній формі або під час здійснення інформаційного обміну з іншими суб'єктами електронної взаємодії.

Таким чином, можемо зробити висновки стосовно того, що процедуру укладання страхових договорів у електронній формі за умови, коли банк виконує функції страхового агента, нормативно закріплено у Постанові НБУ № 78 «Про затвердження Положення про застосування електронного підпису в банківській системі України» від 17 серпня 2017 року. В межах процедури визначено основні передумови для запровадження електронних цифрових підписів при укладання двосторонніх договорів між банками та його клієнтами. Важливою передумовою для укладення електронних договорів страхування банком від імені страхової компанії є дотримання положень Кодексу професійної етики співпраці банків і страховиків.

Положення передбачає, що на електронний документ накладається КЕП юридичної особи, якщо [25]:

- відповідно до законодавства України, потрібно засвідчити дійсність підпису на документах;
- відповідно до законодавства України, потрібно засвідчити відповідність копій документів оригіналам;
- потрібно підтвердити повноваження представника юрособи на застосування КЕП у контексті, передбаченому документом (підписання, погодження, засвідчення тощо).

Проставляння КЕП юридичної особи на електронних документах здійснює працівник суб'єкта електронної взаємодії, який має на це повноваження. При цьому банк зобов'язаний затвердити розпорядчим

документом перелік працівників установи, яким надається право накладання КЕП юридичної особи на електронних документах. Можна використовувати більше одного КЕП юрособи.

Розглянемо також основні вимоги до електронних договорів страхування, при укладенні яких банки виступають страховими агентами.

Електронні договори страхування повинні містити відомості про те, що банк є вигодонабувачем в межах предмету основного договору (кредиту або депозиту). Заміна вигодонабувача допускається лише за письмовим погодженням з банком.

Строк дії електронних договорів страхування повинен бути, як правило, не менше 1 (одного) року, але може встановлюватись на менший строк, який відповідає строку дії договору, з якого виникає боргове зобов'язання страхувальника перед банком. У разі, якщо електронний договір страхування укладений на строк більше 1 (одного) року, умовами договору страхування має бути передбачено право страхувальника достроково припинити дію договору страхування, про що страхувальник має завчасно, в порядку передбаченому договором, повідомити страховика та банк. При цьому страховик має право вирахувати зі страхувальника витрати на ведення справи страховика, що відповідають періоду страхового покриття. Ці витрати можуть не вираховуватись, якщо договір страхування припиняється в момент перебігу строку його дії, що кратний одному року.

Сторони договорів страхування не мають права вносити в них зміни без письмової згоди банку. Будь-які зміни та/або доповнення до договорів страхування чинні за умови попереднього письмового погодження їх сторонами та банком та укладаються шляхом підписання додаткових угод до договорів страхування.

Договори страхування повинні містити вичерпний перелік документів, що підтверджують настання страхового випадку, і які страхувальник повинен надати страховику для врегулювання страхового випадку. Перелік таких документів узгоджується з банком.

У разі якщо зі страховою компанією, яка відповідає вимогам банку, вже укладений договір страхування особою, яка має бажання отримати кредит в банку, страховик зобов'язаний за ініціативою страхувальника розірвати цей договір без вирахування витрат на ведення справи і одночасно укласти новий договір, що відповідає вимогам банку. Це правило застосовується у випадку, якщо укладений договір страхування передбачає страхування аналогічного предмету та передбачає страхові ризики, які відповідають ризикам, що встановлені в договорі, що відповідає вимогам банку, та якщо банк не є агентом страховика за новим договором страхування. У разі укладення договору зі страхування життя, як правило підписується додатковий договір до діючого договору страхування життя за участю банку, що виступає в якості вигодонабувача.

Отже, процедуру укладання страхових договорів у електронній формі за умови, коли банк виконує функції страхового агента, нормативно закріплено у Постанові НБУ № 78 «Про затвердження Положення про застосування електронного підпису в банківській системі України» від 17 серпня 2017 року. Банк має право встановлювати розумні, недискримінаційні обмеження щодо умов страхових договорів відповідно до власної політики управління ризиками. Згідно законодавства України банкам заборонено здійснювати страхові операції. Проте, законом не заборонено банкам виконання функцій посередника у страховій діяльності. Тому досить часто банки фігурують в якості страхових агентів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та комплексне дослідження проблематики правового регулювання процесу укладення електронних договорів у сфері страхування. Основні результати сформульовані у наступних висновках.

1. Проаналізовано позиції різних науковців щодо змісту договорів в електронній формі. Наявність електронних документів є закономірним результатом розвитку трансформації сучасних суспільних відносин. Електронні договори є альтернативними за своїм змістом та юридичною силою договорам, що укладаються в письмовій формі. Однак, є певні обмеження щодо можливості використання електронних договорів: в електронній формі не можуть бути укладені договори, які потребують нотаріального посвідчення. Основними відмінностями електронного договору від письмового є наявність у першого наступних умов: 1) створення електронних підписів; 2) технічні засоби створення договору та його підписання; 3) специфіка обміну електронними повідомленнями між сторонами договору; 4) наявність акцепту сторони, яка приймає участь у підписанні договору в електронній формі.

2. Встановлено, що процес укладення договору в електронній формі значно оптимізує ряд процедур у виникненні та регулюванні договірних відносин. Процедури укладення, зміни та розірвання електронних договорів мають підходи, які аналогічні до подібних дій з письмовими договорами. Форма укладення електронного договору є головною відмінністю, яка характеризує процес набуття ним юридичної сили. На відміну від укладення договору в письмовій формі, укладення електронного договору передбачає використання спеціальних технічних засобів, зокрема елементів криптографії, порядок та вимоги до застосування яких чітко визначені законодавством України, зокрема, Законами України «Про електронну комерцію» та «Про електронні довірчі послуги». Специфікою внесення змін та розірвання електронних договорів є те, що для підтвердження наведених правових дій необхідно здійснювати генерування нових електронних документів, накладення

цифрового підпису на які буде підтверджувати факт втрати юридичної сили положень попередніх електронних договорів.

3. Визначено, що електронна форма договору ОСЦПВ має таку ж юридичну силу, як і паперова. Здійснивши дослідження особливостей електронної форми полісів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, було визначено її основні переваги та недоліки. До переваг електронних (цифрових) полісів автострахування відносяться: зниження ризику шахрайства при проведенні страхової операції та операційних витрат страхової компанії при використанні електронної форми страхових документів; зростання рівня зручності та економії часу при оформленні страхового полісу онлайн для кінцевого споживача.

4. Проаналізовано правові особливості використання електронних договорів у сфері страхування життя. Електронний договір страхування життя, будучи публічною офертою, яка розміщена на сайті страховика у вигляді відповідного посилання, виключає наступні можливості страхувальника: ініціювати внесення змін до умов електронного договору протягом строку його дії (ставлячи галочку під опцією, яка демонструє згоду страхувальника з умовами електронного договору, умови цього договору приймаються такими, що не підлягають оскарженню та зміні). Наведені особливості стосуються усіх електронних договорів страхування життя. У страховій сфері договори із назвою «страхування життя» практично не використовуються. Це пояснюється тим, що в межах договорів страхування життя закріплюють певні опції щодо настання окремих страхових випадків, у тому числі і отримання певної шкоди для життя. Також непопулярність е-договорів зумовлена частими відмовами страховиків у покритті збитків. Основними причинами відмови у відшкодуванні збитків, якими мотивується страховик, є такі: 1) відсутність усіх необхідних реквізитів на заяві про відшкодування збитків; 2) деякі реквізити даної заяви заповнені невірно; 3) заяву було прийнято у строк, який перевищує 30 дні (граничний термін для подання заяви).

5. Визначено, що згідно законодавства України банкам заборонено здійснювати страхові операції. Проте, законом не заборонено банкам виконання функцій посередника у страховій діяльності. Тому досить часто банки фігурують в якості страхових агентів. Процедура укладання страхових договорів у електронній формі за умови, коли банк виконує функції страхового агента, нормативно закріплено у Постанові НБУ № 78 «Про затвердження Положення про застосування електронного підпису в банківській системі України» від 14 серпня 2017 року. Банк має право встановлювати розумні, недискримінаційні обмеження щодо умов страхових договорів відповідно до власної політики управління ризиками.

Аналіз нормативно-правових актів свідчить про те, що в Україні існує низка проблемних аспектів, які пов'язані з регулюванням процедур укладення електронних договорів у сфері страхування, зокрема: 1) недосконалість та неоднозначність законодавчих вимог до перевірки дійсності електронних договорів ОСЦПВ; 2) відсутність прозорого механізму правового регулювання процесу відшкодування збитків страхувальникам, які здійснили укладення електронних договорів страхування; 3) втрата релевантності деяких положень законодавства України у сфері регулювання електронних договорів внаслідок зміни технологій.

З урахуванням проведеного дослідження, викладених висновків та наведених вище проблемних аспектів правового регулювання процедур укладання електронних страхових договорів, пропонуємо наступні зміни до законодавства:

1. Внести зміни до пункту 2.1 «Правил дорожнього руху» та викласти підпункт «г» у наступній редакції:

«г) чинний страховий поліс (страховий сертифікат «Зелена картка») про укладення договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, або чинний внутрішній електронний договір зазначеного виду обов'язкового страхування у візуальній формі страхового поліса (на електронному або паперовому носії), або реквізити внутрішнього електронного договору, які працівник поліції

зобов'язаний перевірити в єдиній централізованій базі даних, оператором якої є Моторне (транспортне) страхове бюро України».

2. Додати до ст. 35.1 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» № 1961-IV від 01.07.2004, положення про можливість подання заяви через електронний веб-сервіс страхової компанії, вказавши номер е-поліса та ідентифікаційний номер застрахованої особи. До статті 35 «Заява про страхове відшкодування» пропонуємо додати пункт 35.4, який варто викласти в наступній редакції:

«У випадку оформлення е-договору страхування ОСЦВП застрахована особа має право подати заяву в електронній формі через веб-сервіс страхової компанії, яка його емітувала, вказавши наступні дані:

- номер е-поліса;
- ідентифікаційний номер застрахованої особи.»

3. Внести зміни до ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII та доповнити її пунктом 15 у наступній редакції:

«12. Укладення договору в електронній формі можливе шляхом приймання його сторонами публічної оферти, оформленої у вигляді цифрового токена, згенерованого на спеціалізованій веб-платформі.

Згенерований токен, який отриманий стороною договору та підтверджений нею, прирівнюється за своєю юридичною силою до власноручного підпису цієї сторони».

Зазначені пропозиції щодо правового регулювання застосування електронних договорів у сфері страхування можуть бути імплементовані до законодавства України, а також використовуватись у правозастосовній діяльності страхових компаній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 07.06.2020)
2. Генеральна угода про торгівлю послугами від 15 квітня 1994 р. № 981.017 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017#Text (дата звернення: 07.06.2020)
3. Типовий закон ЮНСІТРАЛ про електронні підписи: ООН; Типовий закон, Міжнародний документ від 05.07.2001 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_937#Text (дата звернення: 07.06.2020)
4. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 20.03.2020)
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 07.06.2020)
6. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 07.06.2020)
7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 07.06.2020)
8. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 07.06.2020)
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 вересня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20> (дата звернення: 20.03.2020).

10. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 07.06.2020)

11. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 20.03.2020)

12. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 20.03.2020)

13. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.06.2020)

14. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII. Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 20.03.2020).

15. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 07.06.2020)

16. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 20.03.2020).

17. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 07.06.2020)

18. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 01.07.2004 № 1961-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15#Text> (дата звернення: 07.06.2020)

19. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.06.2020)

20. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (дата звернення: 07.06.2020)

21. Про Правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України; Перелік, Правила від 10.10.2001 № 1306 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.06.2020)

22. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів): Постанова Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 913. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/913-2016-п> (дата звернення: 20.03.2020).

23. Про затвердження характеристики та класифікаційних ознак видів добровільного страхування : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 09 липня 2010 р. № 565 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1119-10> (дата звернення: 20.03.2020).

24. Про затвердження Змін до Положення про особливості укладання договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Нацкомфінпослуг; Розпорядження від 31.08.2017 № 3631 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1197-17#Text> (дата звернення: 07.06.2020)

25. Про затвердження Положення про застосування електронного підпису в банківській системі України: Постанова Національного банку України; Положення від 14.08.2017 № 78 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0078500-17#Text> (дата звернення: 07.06.2020)

26. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 06.08.2019 у справі № 465/4287/15 URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/83553158> (дата звернення: 07.06.2020)

27. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 26 лютого 2020 року у справі № 686/6140/16-а URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/87839050?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05&_ga=2.253452810.2007000102.1604309694-1309648276.1602751401 (дата звернення: 07.06.2020)

28. Лист Національного банку України № 56-0007/57106 від 17.08.2017 щодо Положення про застосування електронного підпису в банківській системі України. TaxLin1. URL: https://taxlink.ua/ua/tax_explained/list-nacionalnogo-banku-ukraini-56-000757106/ (дата звернення: 07.06.2020)

29. Проект Кодексу професійної етики у сфері співробітництва банків та страховиків URL: <http://ufu.org.ua/files/bank/kodeks.pdf> (дата звернення: 07.06.2020)

30. Постанова Вищого господарського суду України від 09.11.2017 у справі № 910/361/14 URL: [https://protocol.ua/ru/vgsu_vikoristannya_elektronnogo_tsifrovogo_pidpisu_ne_zminuye_poryadku_pidpisannya_dogovoriv_vstanovlenogo_zakonom_dlya_vchinennya_pravochiniv_u_pismoviy_formi_zokrema_i_dogovoriv_bankivskogo_obsługovuvannya_\(sprava_910_361_14_09_11_17\)/](https://protocol.ua/ru/vgsu_vikoristannya_elektronnogo_tsifrovogo_pidpisu_ne_zminuye_poryadku_pidpisannya_dogovoriv_vstanovlenogo_zakonom_dlya_vchinennya_pravochiniv_u_pismoviy_formi_zokrema_i_dogovoriv_bankivskogo_obsługovuvannya_(sprava_910_361_14_09_11_17)/) (дата звернення: 20.03.2020)

31. Архіпов О. Юридична сила електронного документу. Юридична газета. 2016. №4 URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/yuridichna-sila-elektronnogo-dokumentu.html> (дата звернення: 07.06.2020)

32. Асадчев Ю. Особливості електронних договорів згідно Закону України «Про електронну комерцію». Закон і Бізнес. 2016. URL: https://zib.com.ua/ua/122670-osoblivosti_elektronnih_dogovoriv_zgidno_zakonu_ukraini_pro_.html (дата звернення: 07.06.2020)

33. Банки запускають електронний документообіг з клієнтами. Банківська справа. 2020. URL: <https://dealssign.com/banki-zapuskayut-elektronnij-dokumentoobig-z-kliiyentami/> (дата звернення: 07.06.2020)
34. Верес І. Правове регулювання електронних підписів. Підприємництво, господарство і право. 2017. №3. С. 11-15 URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2017/3/3.pdf>
35. Головачова А. С. Правове становище страхових брокерів: проблемні аспекти. *Право і суспільство*. 2015. № 6.2(2). С. 55-60.
36. Головачова А. С. Господарсько-правове регулювання посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Головачова Анастасія Сергіївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2016. 20 с.
37. Дайджест судової практики Верховного Суду у справах, пов'язаних зі страховими правовідносинами. / Київ, 2019. – 38 с. URL: <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Dajdjest.pdf> (дата звернення: 05.10.2020).
38. Далі – лише КЕП / Спілка автоматизаторів бізнесу URL: <http://sys2biz.com.ua/etsp-pripinyat-diyu-07-11-2020-dali-tilki-ker/>(дата звернення: 05.10.2020)
39. Дзина М. А. Інтерактивні методи страхування, як конкурентна перевага на ринку страхових послуг: Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2013. № 4 (24). С. 61-63 (дата звернення: 05.10.2020).
40. Електронний договір - нюанси укладення. URL: http://www.lawfirm-pryadko.com/articles/elektronnyj_dogovor_nyuansy_zaklyucheniya (дата звернення: 07.06.2020)
41. Електронний поліс. Особливості укладання та використання внутрішніх електронних договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів URL: <http://www.mtsbu.ua/ua/for.consumers/96536/133862/> (дата звернення: 05.10.2020).

42. Еннан Р. Правовий режим електронних документів та електронних підписів: міжнародний і європейський досвід. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2018. №6. С. 117-125 URL: http://www.inprojournal.org/wp-content/uploads/2018/6_2018/13.pdf
43. Жук О. О.Зарубіжний досвід у сфері страхування та можливості його використання: Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2014. №2. URL: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2014/2\(73\)/uazt.2014.2.36.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2014/2(73)/uazt.2014.2.36.pdf) (дата звернення: 05.10.2020).
44. Жуткова С.М. Особливості укладання угод через мережу Інтернет. *Молодий вчений*. 2017. № 11(51). С. 875-879.
45. Завада А. Комментарии относительно внедрения системы «Электронный полис» / А. Завада URL: <http://www.strahnadzor.ua/news/33877> (дата звернення 04.09.2020 р.).
46. Ільченко Г.О. Захист прав споживачів страхових послуг: монографія / Г.О. Ільченко. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 184 с.
47. Іванов А. І. Нормативно-правове регулювання використання електронного цифрового підпису. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 1(3). С. 39-46
48. Качмар О., Бортман О. Страхові спори. Огляд практики Верховного Суду: Юридична газета. 2018. №45. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/ctrahovi-spori-oglyad-praktiki-verhovnogo-sudu.html> (дата звернення: 05.10.2020).
49. Кучаковська Н. Правове регулювання укладення електронних господарських договорів. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 6. С. 62-74.
50. Маньгора В. В. Особливості правового регулювання електронних господарських договорів в Україні. *Інформація і право 2019*. №4. С. 68-72.
51. Міловська Н.В. Теоретичні засади цивільно-правового регулювання договірних відносин зі страхування: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Міловська Надія Василівна; Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2019. -515 с.

52. Найман Н. Юридична сила e-contracts: як розцінювати договори, укладені в мережі Інтернет. *Юридична газета онлайн*. 2017. №591. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yuridichna-sila-econtracts-yak-rozcinyuvati-dogovori-ukladeni-v-merezhi-internet.html> (дата звернення: 07.06.2020)

53. Пацурія Н. Б. Суб'єкти страхових правовідносин у сфері господарювання: зміна наукових підходів до визначення правового становища. *Університетські наукові записки*. 2014, № 2 (50), С. 225–235

54. Пацурія Н. Б. Правове регулювання страхової справи в Україні (організаційно–правовий аспект) [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Пацурія Ніно Бондівна; Київський національний ун–т ім. Тараса Шевченка. К., 2000. 217 с.

55. Перевірка чинності полісу. МТСБУ. URL: http://www.mtsbu.ua/ua/for_consumers/109985/ (дата звернення: 07.06.2020)

56. Пленюк М. Д. Юридичні факти в механізмі цивільно-правового регулювання зобов'язань. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2. С. 120-129

57. Порівняння електронного та паперового полісу ОСЦПВ. *Арсенал-страхування*. 2020. URL: <https://arsenal-ic.ua/blog/porivnyannya-elektronno-go-ta-paperegovogo-polisu-oscpv> (дата звернення: 20.09.2020)

58. Правове регулювання діяльності у сфері страхування та перестраховання: проблеми теорії та практики: монографія / Н. Б.Пацурія, І. М. Войцеховська, А. С. Головачова. К. : Видавництво Ліра-К, 2017. 256 с.

59. Правове регулювання страхової діяльності. К.: Хай-Тек Прес, 2014. 400 с.

60. Приказюк Н. В. Електронний страховий поліс: нові можливості для розвитку страхування в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2015. №12. С. 219-222.

61. Приказюк Н.В., Моташко Т.П. Роль Інтернету в реалізації страхових послуг. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2014. №156. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-internetu-v-realizatsiyi-strahovih-poslug> (дата звернення: 19.03.2020).

62. Резнікова В. В. Сутність категорії «послуга»: аналіз існуючих концепцій. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 1. С. 58–68.
63. Семіколенова С.В. Особливості застосування класифікацій та групувань у страховій діяльності України: *Наукові записки НаУКМА*. 2011. URL:<http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3620/Siemikolenova.Osoblyvosti.zastosuvannia.klasyfikatsii.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення: 05.10.2020).
64. Сива Т. В. Зміст і характерні ознаки страхових послуг. *Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. пр.* 2006. № 16. С. 294–298.
65. Страхова послуга URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3%D0%B0 (дата звернення: 05.10.2020).
66. Телестакова А. А. Система договорів про надання послуг в цивільному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право ; міжнародне приватне право» / Арменуї Абриківна Телестакова. К., 2008. 25 с.
67. Федорова Н.О. Зарубіжний досвід державного регулювання страхової діяльності: НТУ КПІ. 2017 URL: <http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3.2017/22.pdf> (дата звернення: 05.10.2020).
68. Фисун І. В., Чернявська О. В. Сутність страхової послуги як товару на страховому ринку. *Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України*. 2010. № 2 (41). С. 178–183. URL: <http://dspace.uccu.org.ua/bitstream/123456789/654/1/Fisun.pdf> (дата звернення: 05.10.2020).
69. Філатова Н.Ю. Правочини з використанням електронної форми представлення інформації. *Проблеми законності*. 2017. № 136. С. 40-55
70. Черкашин С. В. Окремі аспекти укладення електронного договору. *Право і суспільство*. 2016. № 3(2). С. 87-91.
71. Яворська О. С. Договори у сфері інтелектуального права: проблеми застосування чинного законодавства. ІТ право: проблеми і перспективи

розвитку в Україні. 2016 URL: <https://scholar.google.com/citations?user=UX4-EDIAAAAJ&hl=uk> (дата звернення: 07.06.2020)